ד: הכל מעריכין פרק ראשון ערכין

אין לי אלא איש שהעריך בין איש בין אשה אשה שהעריכה איש אשה שהעריכה אשה מנין ת"ל נפשות ד"א נפשות לרבות מנוול ומוכה שחין [א] שיכול נדר בערכך [ב] כל שישנו בדמים ישנו בערכין וכל שאינו בדמים אינו בערכין ת"ל נפשות [1] והיה ערכך לרבות טומטום ואנדרוגינוס לדמים שיכול נדר בערכך כל שישנו בערכין ישנו בדמים וכל שאינו בערכין אינו בדמים תלמוד לומר והיה ערכך הזכר זכר ולא [ג] טומטום ואנדרוגינוס יכול לא יהו בערך איש אבל יהיו בערך אשה ת"ל והיה ערכך הזכר ואם נקבה היא זכר ודאי נקבה ודאית ולא טומטום ואנדרוגינוס אמר מר בערכך לרבות ערך [ד] סתום מאי ערך סתום דתניא [א] האומר ערך סתום עלי נותן כפחות שבערכין וכמה פחות שבערכין שלשת שקלים ואימא חמשים [ה] תפשתה מרובה לא תפשתה תפשתה מועט תפשתה ואימא שקל דכתיב [2] וכל ערכך יהיה בשקל הקודש ההוא בהשג יד הוא דכתיב ואלא קרא [ו] למה לי אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לומר שאינו נידון בהשג יד מאי טעמא כמפרש דמי איכא דאמרי אמ' רב נחמן אמר רבה בר אבוה נידון בהשג יד פשיטא מהו דתימא כמפרש דמי קמשמע לן ד"א בערכך ערך כולו הוא נותן ואינו נותן ערך [ז] דמי אברים והא אפיקתיה לערך סתם קרי ביה ערך בערכך יכול שאני מוציא דבר שהנשמה תלויה בו תלמוד לומר נפשות נפשות ולא את המת והא אפיקתיה קרי ביה נפש נפשות אוציא את המת ולא אוציא את הגוסס תלמוד לומר [3] והעמיד והעריך אי הכי מת נמי תיפוק לי מוהעמיד והעריך הכי נמי ואלא נפש נפשות למה לי כדבעינן למימר קמן ד"א נפשות אין לי אלא אחד שהעריך אחד אחד שהעריך מאה מנין ת"ל נפשות ד"א נפשות אין לי אלא איש שהעריך בין איש בין אשה אשה שהעריכה איש ואשה שהעריכה אשה מנין ת"ל נפשות דבר אחר נפשות להביא מנוול ומוכה שחין והא אפיקתיה להנך הנך לא צריכי קרא מ"ט כי [ח] שקול הוא ויבואו כולם כי איצטריך קרא למנוול ומוכה שחין הוא דאצטריך והיה ערכך לרבות טומטום ואנדרוגינוס לדמים דמים למה לי קרא לא יהא אלא [ט] דמי דיקלא אילו אמר דמי דיקלא מי לא יהיב אמר [י] רבא לומר [ב] שנידון בכבודו סד"א נדר בערכך כתיב כל שישנו בערכין נידון בכבודו וכל שאינו בערכין אינו נידון בכבודו [א] א"ל אביי ודלא איתיה בערכין מי נידון בכבודו והתניא [ג] ראש עבד זה הקדש הוא [יא] והקדש שותפין בו [ד] ראש עבד מכור לך משמנין ביניהם [ה] ראש חמור זה הקדש הוא והקדש שותפין בו [ה] ראש חמור מכור לך משמנין ביניהם [ו] ראש פרה מכור לך לא מכר אלא ראשה [יב] של פרה ולא עוד אלא אפילו [יג] ראש פרה הקדש אין להקדש אלא ראשה וא"ר פפא דהא מזדבן רישא דתורא בבי טבחא והא חמור ופרה ליתנהו בערכין ואין נידון בכבודו וליטעמיך תיקשי לך עבד דאיתיה בערכין ואין נידון בכבודו אלא לא קשיא הא בקדשי מזבח הא בקדשי בדק הבית במאי אוקימתה בקדשי מזבח אימא סיפא ולא עוד אלא אפי' אמר ראש פרה זו הקדש אין להקדש אלא ראשה אמאי תפשוט קדושה בכולה מי לא תניא [ז] האומר

רגלה

אין לי אלא איש שהעריך בין איש ובין אשה דכתיב (ויקרא כז) איש כי יפליא בערכך נפשות דמשמע שהאיש מעריך נפש כל שהוא: **נפשות.** להכי משמע בערכך נפשות כל נפשות יכולות להעריך: **וכל שאינו בערכין.** כגון טומטום ואנדרוגינוס דכתיב [שם] הזכר דמשמע זכר ודאי נקבה ודאית: **ערך סתום.** שלא אמר ערכי עלי ולא אמר ערך פלוני עלי אלא אמר הרי עלי ערך: **שלשת שקלים.** דכתיב [ב] ולנקבה שלשת שקלים וזהו פחות שבערכין: **מרובה לא תפשתה.** דיש להקשות תפוס את המועט: **תפשתה מועט תפשתה.** דאי מקשה לך תפוס את המרובה אינו חולק על דבריך אלא מוסיף דבכלל מרובה איכא מועט: **בהשג יד.** שאם עני הוא ומך מערכך לא יעריכנו כהן בפחות משקל אבל דין ערך קצוב אין מועט מג' שקלים: **אלא קרא.** בערכך למאי אתא הואיל וערך סתם אינו אלא ג' שקלים בלא קרא נמי ידענא דבלא כלום לא מיפטר ובציר מהכי לא מצי יהיב דהא אין ערך קצוב נקרא בפחות מיכן: **שאינו נידון בהשג יד.** שאפילו אין ידו משגת לג' שקלים נותן ג' שקלים: **כמפרש דמי.** דכיון דאמר ערך סתם עלי ויודע הוא (כ) יו] שזהו פחות שבערכין יא] ג' שקלים כמאן דאמר הרי עלי ג' שקלים דמי ולא דמי לאומר ערכי עלי או ערך פלוני עלי דהתם לא מוכחא מילתא דאין הכל יודעין את שנותיו אבל הכא דבר גלוי הוא שהרי לא תלה בשום אדם: **איכא דאמרי א"ר נחמן.** להכי אתא קרא לומר שערך נקרא ודינו כשאר ערכין ונידון בהשג יד: **פשיטא.** דמ"ש משאר ערכין: **קרי ביה ערך בערכך.** ערך הוה מצי למכתב והוה מייתי ערך סתם ומדכתב בערכך למדרש נמי הא: **למימר קמן.** להביא מנוול ומוכה שחין: **הא אפיקתיה להנך.** לאחד שהעריך את מאה ולאשה שהעריכה: **שקול הוא.** אי הוה כתיב נמי נפש הוו אתו כולהו בין דבר שהנשמה תלויה בו בין אחד שהעריך מאה ובין אשה שהעריכה דנפש משמע אשה ומשמע נפשות הרבה כענין שנאמר (במדבר לא) ונפש אדם מן הנשים ששה עשר אלף ואע"ג דמחד נפש לא מצינו למדרש ג' דרשות הוו אתו כולהו דהא שקולים הן ושוות ונשמעות ממקרא זה ולא מצית לאוקמיה להא דרשא טפי מהא והי מינייהו מפקת הלכך כולהו אתו מיניה ונפשות איצטריך למנוול ומוכה שחין דלא תימעטינהו מנדר בערכין (ט): **שקול.** שוה. דכל הדרשות שוות למשמע ממקרא זה ואין לך חומר בזו יותר מזו דנימא הך קא מרבה לחודה והך שקולין הן. איכא נמי בב"ק (דף ג.) כי האי גוונא בשמעתא קמייתא: **לדמים.** דלאו אינו ענין לערכין דהא זכר ודאי בעינן תניהו ענין לדמים: **שנידון בכבודו.** שנידון כולו אחר אבר אחד שכבודו תלוי בו שאם אמר דמי ראשו עלי נותן דמי כולו: ה"ג **סד"א נדר בערכך** נפשות כתיב כל שישנו בערכין נידון בכבודו. אפי' כשאמר דמי ראשי עלי וכל שאינו בערכין כשאמר דמי ראשי עלי אינו נידון בכבודו דנפשות גבי ערך כתיב קמ"ל: **משמנין ביניהן.** כמה שוה ויחלוקו דמיו. ומבעיא לי אמאי נקט התם שותפין והכא משמנין יב]: **וא"ר פפא.** מאי טעמא דגבי פרה לא הקדיש אלא ראשה: **דהא מזדבן ריש תורא בבי טבחא.** אבל ראש עבד וראש חמור אין דרך למכור הלכך לפלגיה וגניה לפלגיה אקדשיה: **ואין נידון בכבודו.** דקתני הוא והקדש שותפין בו ולא הוי כוליה להקדש: **והא עבד דאיתיה בערכין.** כדקתני במתני' וקתני בהך ברייתא גבי עבד נמי הוא והקדש שותפין בו דאין נידון בכבודו: **אלא ל"ק.** הך ברייתא דקדשי מזבח דאמר ראש חמור או עבד זה לדמי עולה אין נידון בכבודו יג] דכי כתיב נפשות גבי ערכין כתיב דקדשי בדק הבית נינהו וכי קאמרינן אנו דנידון בכבודו אפילו טומטום שנדר דמיו בקדשי בדק הבית: **תפשוט קדושה בכולה.** הואיל וחזיא להקרבה:

תימכר

וכמה פחות שבערכין שלשה שקלים. אע"ג דאמר בתוספתא דמכילתין הרי עלי ערך סתם מביא המועט וכמה (את) המועט ה' שקלים (סלעים) י"ל ו) דהתם בסתם ערך דזכר יד] (ונקבה) הוא: **קרי** ביה טו] ערך בערכך. מיתורא בערכך ז) דמצי למכתב ערך ומיתורא דריש ל) ואילו ערך גופיה איצטריך: **לומר** שאין נידון בהשג יד. מ"ט כמפרש דמי דכיון דאמר ערך סתם עלי ויודע הוא שזהו פחות שבערכין ג' שקלים כמ"ד הרי עלי ג' שקלים טז] ולא דמי לאומר ערך פלוני דהתם לא מוכחא מילתא דאין הכל יודעין יז] שנותיו אבל הכא דבר גלוי הוא שהרי לא תלה בשום אדם לשון הקונטרס וקשה דהא כי אמר ערך פלוני עלי יודע הוא שאינו יח] בן חדש וחייב ה' סלעים ונידון בהשג יד שבסלע אחד או בשנים ונראה לפרש כמפרש דמי דהוי כמו אומר בהדיא הרי עלי שלש סלעים הואיל ואמר ערך סתם דודאי אי אמר ערך פלוני בן עשרים אף על פי שיודע שיתחייב חמשים סלעים מ"מ גזירת הכתוב יט] כיון שתלה הערך בנערך גזירת הכתוב הוא שידון בהשג יד ואינו כמו מפרש הרי עלי נ' סלעים לבדק הבית כ]: **הוא** והקדש שותפין בו'. פי' בקונטרס דגבי הקדש נקט שותפות לומר שהוא והקדש חולקין דמקדיש בעין יפה מקדיש אבל גבי מכירה שייך כא] דמשמנין לשון שומא כלומר שישומו אותו אבר שמכר לאיזה מלאכה הוא ראוי כב] ולפי שויה יטול: **והא** פרה וחמור דליתנהו בערכין ואינו נידון בכבודו. וכל שכן כשמקדיש מ) הגוף כג] דפשטה קדושה בכולה: **הא** לא קשיא הא בקדשי מזבח הא בקדשי בדק הבית. ברייתא בקדשי מזבח כד] דאמר ראש חמור הקדש לדמי עולה ואינו נידון בכבודו דכי כתיב נפשות גבי ערכין כתיב דקדשי בדק הבית נינהו וכי אמרינן אנו דנידון בכבודו אפילו טומטום שנדר לדמיו לבדק הבית:

ימכר

עין משפט נר מצוה

כג א מיי' פ"א מהלכות ערכין הלכה כ:

כד ב מיי' פ"א מהל' ערכין הלכה יז:

כה ג מיי' פכ"ו מהל' מכירה הלכה ח ועי' בהשגות ובמ"מ טוש"ע ח"מ סימן רכ סעיף יג:

כו ד מיי' פ"א מהלכות ערכין הלכה יז:

כז ה מיי' פכ"ו מהל' מכירה הלכה ח ועי' בהשגות ובמ"מ טוש"ע ח"מ סימן רכ סעיף יב:

כח ו מיי' שם טוש"ע שם סעיף יג:

◆

מוסף רש"י

נדר בערכך. ליתקש ערכין לדמים, ומנוול ומוכה שחין אינן בדמים ונודרין את אחרים אבל לא נידרין, דאין שוין כלום (לעיל ב.). ת"ל נפשות. כל שהוא נפש (שם). הזכר זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס. ה' יתירה קדריש (שבת קלו: בכורות מב. נדה כח.). ואם נקבה. דריש ואם יתירה (שבת שם ונדה שם). תפשתה מרובה לא תפשתה. כל מקום שתמצא שני דרכים, אחד תופש מרובה ואחד תופש מועט, טוב לך לתפוש את המועט, שאפילו היה לך לתפוש את המרובה ותתפוש את המועט תפיסתך תפיסה, שיש בכלל המרובה המועט, אבל אם תתפוש המרובה והיה לך לתפוש המועט נתגלה שתפסת שלא כדת (חגיגה יז. ובעי"ו בחולין קלח. בארוכה). שקול הוא ויבואו כולם. המדות שוות והי מינייהו מפקת, אי דרשת הא הנך דרשינן לאידך, הלכך יבואו שניהם (זבחים ד:). שנידון בכבודו. שאם העריך דבר שהנשמה תלויה בו, כגון שאמר ערך לבי עלי, נותן ערך כולו, דכתיב גבי ערכין בערכך נפשות, דכתב נפש ל"ג (לקמן יח:) אם אמר ערך אבר שהנשמה תלויה בו עלי נותן דמי כולו ואם אמר ערך ידי עלי לא אמר כלום שאין ערך כתוב אלא לנפש. נידון בכבודו, האבר נידון לפי כבודו, שאם הנשמה תלויה בו נותן דמי כולו (ב"מ קיז.).

◆

שיטה מקובצת

א] בערכך כתיב כל כו': ב] ערך סתם וכצ"ל לקמן: ג] קרא למאי אתא אמר תיבות למה לי נמחק: ד] תיבת דמי נמחק: ה] אלא דאמר דמי: ו] אמר רבה לומר אות א' נמחק: ז] הוא והקדש שותפין בו. גליון פי' בקונט' דגבי הקדש וכו' ואין להקשות מיש משנים שהטילו לכיס זה מנה וזה מאתים והשכר לאמצע ומוקי לה בפ' מי שהיה נשוי בשור העומד לחרישה וי"ל דהתם דלא הקפידו זה לזה אמורי' הכי אבל הכא מוכר בעין רעה מוכר. ר"י ז"ל: ח] תיבות של פרה נמחק: ט] אפי' אמר ראש: י] תיבת שזהו נמחק: יא] שבערכין הוא ג': יב] והכא משמנין גליון וי"ל דמשמנין ר"ל שישומו מלאכתו ושיעור שיעבוד לזה יעבוד לזה ושתיהן משתמשין בו מה שאין כן גבי הקדש דאין הדיוט יכול להשתמש בו אבל שותפות בעלמא הוא דאית ליה ומוכרין אותו וחולקין דמיו או יאמר אחד לחבירו גוד או אגוד. כך מצאתי בגליון ובפרש"י כ"י: יג] בכבודו דאי נמי כתיב תיבת דכי נמחק: יד] דזכר והכא בסתם ערך דזכר ונקבה הוא הס"ד: טו] ערך בערכך. גליון שני ייתורים הן אחד הכף ואחד הבית דמצי למכתב ערך וכתיב בערכך ומייתורא כו': טז] שקלים דמי ולא דמי לאומר ערכי עלי או ערך פלוני: יז] יודעין את שנותיו: יח] שאינו פחות מבן חדש וחייב ה' סלעים ואפ"ה נידון בהשג יד: יט] הכתוב הוא כיון שתלה הערך בנערך שידון יתיבות גזירת הכתוב הוא נמחק: כ] הבית אבל בערך סתם שלא תלה בשום אדם אין כאן גזירת הכתוב הס"ד: כא] שייך לישנא דמשמנין: כב] ראוי. גליון בגון אם היה מלמד תינוקות או סופר עיקר מלאכה בראשו ואם אומן בשאר מלאכה של יד או של רגל הכל לפי המלאכה ולא נהירא כיון שאי אפשר לעשות שום מלאכה בלי הראש ע"כ יחלוקו אלא אורחא דמילתא נקט כשיש לו חבר צריך למיתני משמנין ביניהן ובהקדש שאין לי חבר תנא הוא והקדש שותפין ומסילא ידענא שילך הוא אצל הגזבר ויעשה שומא ביניהם. הרא"ש ז"ל: כג] דפשטה. ס"א דלא פשטה קדושה: כד] בקדשי בדק הבית וכי אמרינן אנו בקדשי מזבח דאמר:

מסורת הש"ס

א) [לעיל ג.], ב) [שבת קלו: נדה כח: בכורות מב.], ג) [חגיגה יז. וש"נ], ד) [נזיר נח: ב"ק ג. זבחים ד:], ה) [לקמן יח. ב"מ קיז.], ו) [תוס' פ"ג ה"ו], ז) תמורה יא: קדושין ז. [חולין סט:], ח) [ויקרא כז], ט) [נ"ל בערכך], י) נ"א דהתם בסתם ערך דזכר והכא בסתם ערך, כ) [דל"ף דבערכך ל"ק], ל) [דכ"ח דריש ל"ק], מ) ס"א דלא ש"א הגוף דלא פשטה וצי' ל"ק הכלה לליפשוט.

◆

תורה אור השלם

1. והיה ערכך הזכר מבן עשרים שנה ועד בן ששים שנה והיה ערכך חמשים שקל כסף בשקל הקדש: ויקרא כז ג

2. וכל ערכך יהיה בשקל הקדש עשרים גרה יהיה השקל: ויקרא כז כה

3. ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' והעמיד את הבהמה לפני הכהן: ויקרא כז יא

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' אינו נידון בכבודו קמ"ל א"ל אביי: (ב) רש"י ד"ה כמפרש וכו' ויודע הוא זה שפחות שבערכין:

◆

רבינו גרשום

לרבות טומטום ואנדרוגינוס לדמים. שנודרים ויכול אדם לומר דמיו עליו: ת"ל והיה. מן והיה מרבה ליה לדמים שיהא בדמים ומן ערכך הזכר ואם נקבה ממעט ליה מערכין: תפשת מרובה לא תפשת. דאימא מועט: תפשת מועט תפשת. דאפי' אי איכא מאן דאמר מרובה תפשת דיש בכלל המרובה מועט ולא סתר דבריך: בהשג יד כתיב. [וכדאמרן] לעיל: ואלא קרא למה לי. כיון דמן תפשת מועט שמעינן פחות שבערכין בערכך למה לי: לומר שאינו נידון בהשג יד. שאם אין לו אלא שקל שנותנו ויהא פטור מכאן ואילך אלא חייב הוא בערך שלם משום דכמפרש שלשת שקלים דמי: [ואיכא דאמרי. כו': פשיטא. דהא ערך סתם קאמר וראוי לידון בהשג יד: מהו דתימא כו' כדבעינן למימר לקמן דאיצטריך למנוול ולמוכה שחין: והא אפיקתיה. לנפשות להנך לאין לי אלא אחד שהעריך אחד כו' ולאשה שהעריכה כו': הנך לא צריכי קרא דשקול היא. [ויבואו כולם], כלומר דהכיא דילפינן דאחד מעריך [אחד] מן איש כי יפליא [בערכך] הני נמי שקולים למילף נמי (מאדם) [מאיש] דמה לי אחד שהעריך אחד או אחד שהעריך מאה. וכי היכי דאחד שהעריך אחד קדש ערכו הכי נמי קדש כי ערך מאה וכי היכי דאיש מעריך [איש] אף אשה מעריכה דהשווה הכתוב אשה לאיש. ודבר שהנשמה תלויה בו נפיק מנפש ומת וגוסס נפקי מוהעמיד: איתיה ליה נפשות למנוול ומוכה שחין: לומר שנידון בכבודו של אבר. שאם אמר נמי דמי אבר אחד עלי נידון לפי חשיבות האבר אם הוא אבר שהנשמה תלויה בו נידון לפי דמי כולו ואם לאו לא אמר כלום: הוא והקדש שותפין בו. כלומר הואיל דראשו הקדש והגוף שלו ואינו יכול לחלוק הראש מן הגוף שניהן שותפין בו ואין יכולין למוכרו ולחלוק דמיו מפני חלק ההקדש שהרי יש בו מעילה: משמנין ביניהן. הואיל וחולין הוא מוכרין [אותו] וחולקין דמיו או יפדה האחד חלק חברו: אין לו להקדש אלא ראשה. הואיל דעשוי הוא למכור ראש של בהמה ולא הגוף בבית הקצבות: ואין נידון בכבודו. דלא הוי כוליה הקדש אע"ג דנשמה תלויה בראש: הא בקדשי מזבח כו'. כלומר הא דאמר שנידון שיתפין דאקדשיה קדושת מזבח: והא דאקדשיה בקדושת בדק הבית נידון בכבודו דהוינן דומיא דערכין דהוו קדושת בדק הבית: